

ISTORIE
CONTEMPORANĂ

Volum apărut cu sprijinul
Fundației Ioan Bărbuș

Cristian Vasile este cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ (Programul *România și Europa în secolul XX*). A fost secretar științific al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (aprilie 2006 – aprilie 2007), coordonator al Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (aprilie 2007 – decembrie 2009), coeditor, împreună cu Vladimir Tismăneanu și Dorin Dobrințu, al *Raportului Final* al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Humanitas, 2007).

Volume publicate: Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist (Curtea Veche, 2003); *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist, 1945–1989. Documente și mărturii* (Polirom, 2003); *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist* (Curtea Veche, 2005); *Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măștile răului* (în colaborare cu Vladimir Tismăneanu, Humanitas, 2008); *Literatura și artele în România comunistă, 1948–1953* (Humanitas, 2010).

A publicat studii, articole și recenzii în periodice academice precum *Altarul Banatului*, *Analele Sighet*, *Annuario*, *Anuarul IRIR*, *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol“*, *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, *Arhivele Securității*, *Arhivele Totalitarismului*, *East European Quarterly*, *Études Balkaniques*, *Historical Yearbook*, *Quaderni de la Casa Romena di Venezia*, *Revista Arhivelor/Archives Review*, *Revista istorică*, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, *Studii și Materiale de Istorie Contemporană* și în reviste de cultură: *Adevărul Literar și Artistic*, *Apostrof*, *Cultura*, *Ideii în Dialog*, *Memoria*. *Revista Gândirii Arestate*, 22, *Timpul*, *Vatra*, precum și capitole în volume colective: „Une répression différenciée: uniates et orthodoxes dans la Roumanie stalinienne, 1948–1965“, în *Le communisme et les élites en Europe Centrale* (sous la direction de Nicolas Bauquet et François Bocholier), préface de François Fejtő, Presses Universitaires de France, Éditions Rue d’Ulm, Paris, 2006; „Propaganda and Culture in Romania at the Beginning of the Communist Regime“, în Vladimir Tismaneanu (ed.), „*Stalinism Revisited: The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*“, Budapest–New York, Central European University Press, 2009.

Cristian Vasile

Politicile culturale comuniste

în timpul regimului Gheorghiu-Dej

Cu o prefață de

VLADIMIR TISMĂNEANU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Seria „Istorie contemporană” este coordonată de
Cristian Vasile și Vladimir Tismăneanu

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Radu Dobreci

Tipărit la R.A. Monitorul Oficial

© HUMANITAS, 2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VASILE, CRISTIAN

Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej /
Cristian Vasile; pref.: Vladimir Tismăneanu. – București: Humanitas, 2011
Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-50-3324-8

I. Tismăneanu, Vladimir (pref.)

008(498)

94(498)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Cuprins

<i>O sinteză bine documentată și temeinică</i>	
Vladimir Tismăneanu	9
<i>Lista abrevierilor</i>	15
Introducere	19
Direcția/Secția de Propagandă	19
Surse istorice	21
Structura lucrării	24
Raionul de partid „I.V. Stalin“, ca actor cultural-ideologic	29
Momente de bilanț istoriografic	30
Revoluția culturală	31
Cadrul instituțional. Aparatul de stat și ideologic responsabil de politicile culturale	37
Reorganizările Ministerului Culturii	37
Secțiile de cultură ale Sfaturilor populare	47
O (pseudo)dualitate la nivel cultural-ideologic – Secția de Știință și Cultură și SPA	52
DGPT: cenzura	57
Politicile culturale ale regimului Gh. Gheorghiu-Dej.	
Aspecte financiare și legislative	64
Bugetul culturii	64
Sistemul de pensii	74
Salarii și alte venituri	83
Onorariile și plata în regim de colaborare	101
Premiile de stat	107
Ordine, medalii, decorații	112

6 *Politicile culturale comuniste*

Impozitele	117
Drepturile de autor	125
Secția de Propagandă, editurile și politica de difuzare a cărții	131
Tirajele de masă și sistemul de difuzare a cărții	131
Sectorul Edituri și reforma instituțională	134
Reorganizarea sistemului editorial	137
Lipsurile financiare și stocurile de carte	142
Problema tirajelor	146
Cenzura din sistemul editorial	147
Chestiunea rentabilității editurilor și a economiilor	150
Controlul asupra literaturii. De la realismul socialist la relaxarea ideologică	153
Ideologii și literatura	153
Subordonarea presei culturale	159
G. Călinescu și un alt tip de roman	165
Reabilitarea parțială a lui Arghezi	168
Cazul Alexandru Jar	171
„Criza culturii“ – o sintagmă cu potențial subversiv	173
Un deficit de solidaritate al mediilor intelectuale. Cazul László Földes	177
Aspecte ale politicii culturale în domeniul teatral	186
Obiectivele ideologice în sfera dramaturgiei	186
Selectarea cadrelor de conducere în teatrele de provincie	189
Teatre de stat și Teatre Naționale	189
Teatrul Național din Iași	191
Teatrul Evreiesc de Stat din Iași	197
Teatrul de Stat din Constanța	199
Leonte Răutu și dramaturgii. Ședința din 25 noiembrie 1953	203
Planurile de muncă privind creația dramatică și repertoriile	208

Dramaturgii – sub supraveghere ideologico-polițienească	211
Teatrul Național la Paris. Un turneu și un supervisor ideologic	214
Marietta Sadova, de la Mișcarea Legionară la artistul de stat al României comuniste	216
Mare succes în Franța sau regăsire românească?	218
Regimul comunist și exilul (artistic) românesc	221
Relațiile culturale româno-franceze	225
Ministerul Culturii și întocmirea repertoriilor	227
Redescoperirea dramei istorice și a valorilor naționale	229
Atitudinea Secțiilor ideologice față de creația muzicală	232
Modelarea și manipularea spectatorilor și a artiștilor: cinematografia în serviciul construcției socialiste	237
Scenariile și libertatea de creație	238
Un scenarist insolit și un „film disident“	248
Interdicții, epurări și demascări în lumea filmului	256
Investițiile din cinematografie	260
Lica Gheorghiu: actrița-fiică de prim-secretar	263
Instrumentalizare și cooptare	273
Înlesniri, înregimentare și relaxare ideologică: artele plastice în deceniul șase și începutul anilor 1960	279
Cadrul legislativ	279
„Verificarea“/epurarea membrilor UAP	283
Ideologi <i>versus</i> artiști recalcitranți	288
Pictura cu tematică istorică	294
Poziția oficială față de C. Brâncuși	297
Considerații finale	301
Anexa 1. Evoluția organizării Secției de Propagandă și Agitație	307

8 *Politicile culturale comuniste*

Anexa 2. Diversele organizări și denumiri ale Ministerului Culturii (Artelor) și ale Ministerului Învățământului	311
<i>Abstract: The Communist Cultural Policies during the Gheorghiu-Dej Regime</i>	312
<i>Bibliografie</i>	317
<i>Indice de nume</i>	335

Politicile culturale ale regimului Gh. Gheorghiu-Dej. Aspecte financiare și legislative

Bugetul culturii

Este deja un loc comun faptul că datele statistice cuprinse în anuare oficiale și în alte lucrări din perioada comunistă sunt incerte – când nu sunt chiar falsificate – din cauza caracterului lor propagandistic¹. Oricum, aceste date, precum și continuitatea, comparabilitatea lor în timp sunt relative din cauza modificării structurii anualelor, a evoluției sistemului monetar, a sistemului și metodologiei de stabilire a prețurilor, dar și a schimbării metodologiei de calcul și de exprimare a unor indicatori economici. Cu prudență trebuie privite și bugetele de stat tipărite în *Monitorul oficial/Buletinul oficial* în perioada 1948–1989², deși gradul lor de credibilitate este mai mare. Pe baza cifrelor din bugetele anuale tipărite în Buletinul oficial, am calculat alocațiile pentru știință, cultură și

1. Maria Mureșan, *Evoluții economice, 1945–1990*, Editura Economică, București, 1995, p. 85; vezi și *eadem*, „Economia de comandă“, în Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile (editori), *Raport final*, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România–Editura Humanitas, București, 2007, pp. 222–223.

2. Vezi *REFERAT asupra situației reale a bugetului de stat pe anii 1950, 1951 și 1952*; ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar nr. 250/1952, ff. 2–3.

învățământ începând din anul 1956 (de când a existat o defalcare clară – precizată în legea bugetului – la nivelul cheltuielilor social-culturale) și până în 1965 (vezi Tabelul I, coloana a patra).

Anii	Bugetul total de cheltuieli, milioane de lei	Alocațiile pentru finanțarea acțiunilor social-culturale	Alocațiile pentru învățământ, știință și cultură	Procentul alocațiilor pentru învățământ, știință și cultură
1953	37 500			
1954	39 338			
1955	43 005	6 800		
1956	44 430,6	7 693	3 078,9	6,9%
1957	45 247	10 496,9	3 807,7	8,4%
1958	47 167	11 291,2	3 767,9	7,9%
1959	51 033	11 928,4	3 999,7	7,8%
1960	55 930	13 436,8	4 313,2	7,7%
1961	64 801,3	15 198,8	5 328,6	8,2%
1962	77 790	16 964,2	6 051,9	7,7%
1963	81 462,6	19 122	7 136,9	8,7%
1964	91 232,3	20 635	7 875,8	8,6%
1965	98 401,4	22 075	8 417,9	8,5%

Tabelul I. Sursa: Buletinul Oficial al Marii Adunări a Republicii Populare Române (1953–1965)¹.

1. *Buletinul oficial al Marii Adunări a Republicii Populare Române*, anul II, nr. 4, 29 ianuarie 1953, pp. 13–14; *ibidem*, anul III, nr. 19, 21 aprilie 1954, p. 147; *ibidem*, anul IV, nr. 13, 2 iunie 1955, p. 129; *ibidem*, anul V, nr. 11, 4 aprilie 1956, p. 45; *ibidem*, anul VI, nr. 11, 28 martie 1957, p. 61; *ibidem*, nr. 36, 29 decembrie 1957, pp. 297–298;

În legătură cu aceste cifre, se impun câteva comentarii. În primul rând, alocațiile pentru finanțarea acțiunilor social-culturale cuprind, pe lângă sumele destinate științei, învățământului și culturii (ceea ce am numit *bugetul culturii*), și cheltuielile prevăzute în bugetul asigurărilor sociale de stat, cele destinate sănătății, culturii fizice și sportului, precum și banii pentru prevederi sociale și ajutoare familiale de stat. În al doilea rând, pentru intervalul anterior anului 1955 dispunem de mai puține date. J.M. Montias a apreciat că în 1950 cheltuielile alocate culturii și științei (împreună cu cele pentru construcția de locuințe și sănătate) atingeau 14,2% din buget, în timp ce în intervalul 1951–1955 procentul a scăzut la 11%¹. Prin urmare, comparând cu alocările bugetare de după 1956 și cu procentul specific limitat la *învățământ, știință, cultură*, se poate aprecia că între 1950 și 1955 bugetul culturii nu a depășit 6–6,5%. Iar acest procent pare să fie confirmat și de o sinteză a istoriei economiei postbelice elaborată în 1964, vădind o mai scăzută derivă propagandistic-ideologică; în această lucrare, un grafic privind repartizarea investițiilor pe ramuri în perioada 1951–1955 indică un procent de 7,7 pentru *învățământ, cultură, știință, sănătate*². Or, dacă scădem alocările pentru *sănătate* (aproximativ o pătrime), ne apropiem

ibidem, an VII, nr. 41, 30 decembrie 1958, pp. 313–314; *ibidem*, nr. 31, 31 decembrie 1959, p. 247; *ibidem*, nr. 27, 27 decembrie 1960, p. 181; *ibidem*, nr. 29, 30 decembrie 1961, pp. 377–379; *ibidem*, anul XI, nr. 28, 30 decembrie 1962, pp. 231–232; *ibidem*, anul XII, nr. 24, 30 decembrie 1963, p. 158; *ibidem*, anul VI, nr. 36, 29 decembrie 1957, pp. 297–299; *ibidem*, anul XIII, nr. 24, 30 decembrie 1964, p. 250; Ion Moraru, „Cultura și masele“, în Ștefan Bălan, Ilie Murgulescu, George Ivașcu *et al.*, *Momente ale revoluției culturale în România*, Editura Științifică, București, 1964, p. 323.

1. *Apud* Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu-Dej, 1948–1965*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 70.

2. *Dezvoltarea economică a României, 1944–1964*, Editura Academiei RPR, București, 1964, p. 86.

de procentul de 6–6,5. Hotărârea Plenarei lărgite a Comitetului Central al PMR din 19–20 august 1953 preciza că în domeniul social-cultural s-au investit în perioada 1949–1953 aproximativ trei miliarde de lei¹. O explicație pentru creșterea alocărilor bugetare pentru domeniul culturii în anii 1954 și 1955 se regăsește într-una din hotărârile acestei Plenare care stabilea că: „Din investițiile prevăzute pe perioada 1953–1955 pentru industria grea și unele construcții mari, se vor reduce circa 15–17 miliarde de lei, din care circa cinci miliarde de lei vor fi folosite pentru dezvoltarea producției agricole și a industriei bunurilor de consum, pentru construcția de locuințe și alte lucrări social-culturale [subl. n.]”². Suma de 6,8 miliarde de lei trecută în dreptul alocațiilor pentru finanțarea acțiunilor social-culturale pe 1955 (Tabelul I) nu este atestată în statisticile din acel an, ci este furnizată după aproape un deceniu, de Ion Moraru, vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, într-un text sintetic despre finanțarea culturii în perioada primelor două decenii comuniste. Același Ion Moraru rotunjește (în sus și în jos) alte cifre bugetare: pentru 1960 furnizează suma de 13 700 000 000 de lei (ca total al alocațiilor pentru finanțarea acțiunilor social-culturale) în loc de 13 436 800 000 de lei, cât prevedea legea bugetului de stat pentru 1960; pentru 1963 același demnitar invocă 18 900 000 000 de lei pentru cheltuielile consacrate acțiunilor social-culturale (în locul estimării mai optimiste din epocă – 19 122 000 000 de lei)³. Pornind de la aceste cifre ajustate, Moraru a calculat creșterea alocațiilor social-culturale ale statului pe cap de locuitor din 1960 până

1. *Hotărârea Plenarei lărgite a CC al PMR din 19–20 august 1953 cu privire la sarcinile partidului în domeniul dezvoltării economiei naționale și ridicării continue a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii*, în *loc. cit.*, p. 473.

2. *Ibidem*, p. 487.

3. Ion Moraru, „Cultura și masele”, în *loc. cit.*, p. 323.

în 1963: 747 de lei, în 1960; 839 de lei, în 1961; 940 de lei, în 1962, și 1005 lei, în 1963.

Mai trebuie adăugat un lucru privind rata inflației în perioada comunistă. Teoretic, până în 1989 nu a existat inflație. Practic, în forme mascate, și-a făcut prezența, dar abia după 1980, când devine evident că planificarea nu mai poate controla în totalitate economia. Probabil, alocările consistente pentru învățământ, știință și cultură, la fel ca și pentru sănătate, au fost în mare parte reale. A existat un acces gratuit la sistemul cultural-educațional și sanitar (nu discutăm aici nici calitatea acestor servicii și nici discriminările legate de originea socială care i-au împiedicat pe copiii – elevi/studenti – de *chiaburi, exploataitori, dușmani ai poporului, vinovați de dezastrul țării* etc. să aibă acces egal la licee, institute de învățământ superior). Aceste alocări ar putea fi explicate și prin eforturile liderilor comuniști de a-și menține o anumită adeziune populară. Mai trebuie adăugat că o parte importantă a acestor bugete pentru domeniul culturii erau sume practic sustrate din veniturile directe ale populației, iar nivelul de trai – deci implicit nivelul de salarizare – a fost extrem de modest până în anii 1960¹. În general, variațiile alocației pentru cultură și educație nu depășesc un procent de la un an la altul. O excepție îl reprezintă momentul 1956–1957, care poate fi pus pe seama prezenței lui Miron Constantinescu în fruntea Ministerului Învățământului și Culturii² (același M. Constantinescu păstra o influență importantă asupra Comitetului de Stat al

1. Le mulțumesc prof. Maria Mureșan și lui Narcis Tulbure (Facultatea de Finanțe, Asigurări, Bănci și Burse de Valori–ASE), pentru sugestiile lor ajutorul dat la înțelegerea cifrelor bugetare.

2. Între 24 noiembrie 1956 și 16 iulie 1957; vezi *Membrii CC al PCR 1945–1989. Dicționar*, coord.: Florica Dobre, studiu introductiv: Nicoleta Ionescu–Gură, autori: Liviu Marius Bejenaru *et al.*, Editura Enciclopedică, București, 2004 (articolul „Constantinescu Miron“), p. 176.

Planificării, unde s-a aflat pentru mulți ani la conducere). Probabil și tentativele studențești de revoltă, la fel ca și fronda din sânul comunității intelectual-artistică, sub impulsul *Raportului secret* hrușciovian și al Revoluției maghiare din toamna anului 1956, au contribuit la o atenție mai mare a guvernanților comuniști pentru instituțiile cultural-artistice și pentru sistemul de învățământ. Legat de bugetul culturii pe anul 1957, beneficiem și de o comparație care aparține chiar lui Gheorghiu-Dej. În discursul său ținut la Plenara CC al PMR de la finele lui noiembrie 1958, Dej susținea că volumul cheltuielilor social-culturale a fost în 1957 de peste 3,2 ori mai mare decât în anul 1950¹. Având ca reper cifra de 10 496,9 milioane de lei, rezultă că în anul 1950 alocațiile pentru finanțarea acțiunilor social-culturale au fost de circa 3 280,2 milioane (sumă calculată la valoarea de după reforma monetară din 1952); după toate probabilitățile, procentul alocațiilor pentru învățământ, știință și cultură s-a situat sub 6%. Dintr-un document al CGM aflăm că bugetul pentru toate acțiunile social-culturale pe anul 1952 a fost „de peste 5 300 milioane de lei, adică cu 19,4% mai mult decât în 1951”².

Poate ar mai trebui adăugat că cincinalul 1956–1960 este cel în care fondul de consum a fost cel mai crescut (82,9%), în vreme ce fondul de acumulare a înregistrat cel mai mic procent din perioada comunistă (17,1)³. Privind la structura pe destinații a investițiilor observăm că din 1950 până în 1970 s-a alocat un procent din ce în ce mai mic domeniului

1. Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a CC al PMR din 26–28 noiembrie 1958*, Editura Politică, București, 1958, p. 66.

2. *Bugetul asigurărilor sociale de stat, 4 martie 1953*; ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar nr. 53/1952, ff. 1–2.

3. *Anuarul statistic al României 1990*, Comisia Națională pentru Statistică, [București], [1990] (*Venitul național utilizat pentru fondul de consum și fondul de acumulare*), p. 240.

învățămant, cultură și artă: 3,1 (în 1950), 2,6 (în 1960) și 2% (în 1970), în paralel cu creșterea alocărilor pentru industrie¹. Bugetul culturii din intervalul 1953–1965 este însă mai mare decât cel din primii ani postbelici. Una dintre cauze ar fi menținerea – în anii 1945 și 1946 – la un nivel extrem de ridicat a volumului cheltuielilor care decurgeau din îndeplinirea obligațiilor financiare stipulate în convenția de armistițiu cu URSS, în raport cu celelalte cheltuieli ale statului. Spre exemplu, în exercițiul financiar 1945–1946 cheltuielile în contul armistițiului au absorbit 1 150,2 miliarde de lei (52,3%) din totalul cheltuielilor bugetare de 2 199,6 miliarde de lei; în plus, cheltuielile militare rămăseseră importante în 1945 – 14,8% –, în timp ce cheltuielile civile și pentru investiții productive s-au ridicat doar la 30,4%². Situația s-a înrăutățit în următorii doi ani, în condiții de secetă și foamete, când bugetele Ministerelor Artelor și Educației Naționale au suferit reduceri succesive. În 1947, Ion Gh. Maurer, pe atunci doar subsecretar de stat la Ministerul Industriei și Comerțului, era nevoit să invoce trecutul Partidului Comunist din România ca „garanție de luptă pentru cultura poporului“ și să se justifice pentru scăderea dramatică a cheltuielilor: „Acest partid [PCR], când vine cu cereri de reduceri în bugetul Artelor, Sănătății, Educației Naționale, trebuie să socotiți că momentul în care o asemenea intervențiune a partidului acestuia se produce este un moment de gravitate excepțională.“³ Planul economic aprobat de Marea Adunare Națională în 1948, pentru anul următor (1949), prevedea 82 de miliarde de lei, din care doar

1. Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 338.

2. Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945–1947)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 122.

3. *Ibidem*, p. 175.

11,2% pentru sectorul cultural și social¹ (iar din acest procent cea mai mare parte era destinată cheltuielilor sociale).

Evident, aici doar am deschis o discuție legată de bugetul alocat culturii, fără a intra în profunzimea unei analize bugetare a cheltuielilor anuale, după destinație. Atunci când date economice mai complexe vor fi disponibile, se pot face conversii în ruble/dolari sau în altă valută stabilă de la vremea respectivă, pentru a da o imagine a ceea ce însemnau valorile expuse în tabelul I în putere de cumpărare. De asemenea, în urma declasificării altor arhive (aparținând unor instituții precum Ministerul Finanțelor Publice, Comitetul de Stat al Planificării², Direcția Centrală de Statistică/Institutul Național de Statistică etc.) s-ar descifra ce reprezintă categoriile din coloanele a doua și a treia: la ce se referă exact, ce instituții sau acțiuni/politici erau finanțate (și, eventual, în ce proporții), cum diferă între ele etc. Datele prezentate în tabel trebuie coroborate cu alte surse (nu întotdeauna disponibile la acest moment). Eventuale informații suplimentare ar permite și câteva comparații: cu bugetele respectivelor domenii în perioada anterioară/următoare; cu bugetele altor state comuniste; cu bugetele altor (câtorva) domenii-cheie pentru statul comunist. Deocamdată, este cert că nivelul alocațiilor pentru învățământ, știință și cultură a crescut vizibil în 1953 față de 1948, dar unele afirmații ale liderilor comuniști trebuie privite cu maximă prudență. Spre exemplu, într-un moment de bilanț, Iosif Chișinevschi declara, în ianuarie 1954, că: „Statul nostru, partidul nostru fac eforturi extraordinare în domeniul ridicării

1. În condițiile în care pentru mijloacele de producție industrială se alocau 47%; *Documentare și instrucțiuni asupra noului sistem de salarizare*, ianuarie 1949, în ANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar nr. 28/1949, f. 8.

2. La Arhivele Naționale se găsesc doar o parte din documentele CSP, grupate mai ales în fondul *Comitetul Central al PCR – Secția Economică*.

culturii poporului. Este suficient de a arăta că volumul cheltuielilor social-culturale pentru populație a crescut în anul 1953 – față de 1948 – de opt ori¹. O comparație parțială cu bugetele interbelice se poate schița, întrucât cunoaștem câteva date procentuale privitoare la cheltuielile bugetare anuale pentru domeniul *învățământ, cultură, sănătate*: 16,9% (1925); 22,7% (1929); 20,2 (1934–1935); 21% (1938–1939)². Suprapunerea nu este exactă, deoarece în acest domeniu al bugetului interbelic nu sunt incluse explicit cheltuielile pentru *știință*, în schimb apar alocările pentru *sănătate*. Am definit deja limitele alocațiilor postbelice pentru finanțarea acțiunilor sociale – adică acele cheltuieli prevăzute în bugetul asigurărilor sociale de stat, cele destinate sănătății, culturii fizice și sportului, precum și banii pentru prevederi sociale și ajutoare familiale de stat. Echivalându-le în mod generic cu cheltuielile pentru *sănătate*, rezultă următoarele procente postbelice pentru un domeniu oarecum similar celui din anii 1920–1930 (am ales procentele extreme): 17,3% (1956) și 23,1% (1957). Prin urmare, cifrele sunt comparabile, iar perioada comunistă nu aduce o creștere semnificativă a procentului reprezentând alocațiile social-culturale. Mai mult, privind asupra procentului alocat în plin război, în exercițiul financiar 1943–1944, doar Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor – 9,5%³ –, constatăm

1. ANIC, fond CC al PCR – Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 4/1954, ff. 61–62.

2. Tudorel Postolache (coord.), *Economia României. Secolul XX. Noua tranziție la economia de piață: premise istorice și perspective*, Institutul Național de Cercetări Economice–Editura Academiei Române, București, 1991, p. 168.

3. Bugetul general a fost în anul 1943–1944 de 171 880 000 000 de lei, iar cheltuielile destinate Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor (care includea Subsecretariatul Școlilor) totalizau 16 409 170 000 de lei; *Expunere de motive la bugetul general al statului pe exercițiul 1943–1944*, Ministerul Finanțelor–Monitorul oficial și Imprimeriile Statului, București, 1943, pp. 191 și 204.

că el este mai mare decât procentul alocat sub regimul comunist domeniului *învățământ, știință și cultură*. Legat de perioada interbelică, mai trebuie adăugat faptul că, pe lângă procentele oficiale, există și alte investiții în mediul cultural – de exemplu, sume importante („fonduri necontrolate“) acordate scriitorilor de miniștri precum Octavian Goga¹.

Datele de la nivel microeconomic din anii 1950 ar fi fost un excelent indicator și ar fi permis în același timp completarea informațiilor de la nivel macroeconomic (la nivel de buget) cu statistici microeconomice. Mai precis, ne-ar fi arătat – dacă dispuneam de cifrele alocărilor pentru sistemul de educație, de exemplu – ce anume finanța statul și ce cădea în sarcina părinților de elevi: transport, cazare, rechizite, manuale, hrană etc. Dacă la nivel macroeconomic inflația este greu vizibilă, la nivel microeconomic se poate vedea cât de greu (sau cât de ușor) era pentru părinți (mai ales pentru noile clase privilegiate de regim) să facă față cheltuielilor cu școlarizarea. Într-o recentă și consistentă sinteză de istorie economică, istoricul Bogdan Murgescu sublinia că orice bilanț statistic al dezvoltării economice în perioada comunistă poate fi făcut fie din perspectiva paharului pe jumătate plin, fie din perspectiva paharului pe jumătate gol². Autorul sus-amintit conchide că, în pofda progreselor realizate în perioada comunistă, în 1989 România se afla în continuare pe unul dintre ultimele locuri ale Europei, la concurență cu Albania; regimul politic postbelic – de esență totalitară și apoi autoritară³ – nu a reușit să rezolve problema subdezvoltării relative a țării. În

1. Virgil Carianopol, *Scriitori care au devenit amintiri*, vol. II, Scrisul Românesc, Craiova, 1982, p. 183.

2. Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 328.

3. Unii autori sunt de părere că natura regimului politic a rămas totalitară până în 1989 sau insistă asupra perpetuării unui etos totalitar chiar și după 1964–1965; vezi Vladimir Tismăneanu, *Despre 1989. Naufraziul utopiei*, Editura Humanitas, București, 2009.

plus, chiar nuanțând, rafinând comparațiile și luând în calcul performanța economică, România și-a păstrat în tot intervalul 1947–1989 poziția mult sub media europeană și, de asemenea, sub media celorlalte țări est-europene¹. La fel stau lucrurile și când vine vorba despre cuantumul alocărilor pentru dezvoltarea culturală, pentru investițiile în instituțiile cultural-artistice și în sistemul educațional. Propaganda oficială și ulterior memorialistica datorată foștilor demnitari ai regimului Dej au insistat asupra faptului că ponderea crescândă a fondului de acumulare din venitul național a permis realizarea unui vast program de investiții (cca 14,6 miliarde de lei în 1955 și 46 miliarde de lei în 1965). Însă fondurile fixe alocate – în medie – științei, culturii și învățământului ar fi fost de 3,8% (în timp ce industria și construcțiile beneficiau de 34,2%)², ceea ce nu însemna de fapt un progres real în comparație cu perioada interbelică (chiar dacă admitem că datele sunt corecte).

Sistemul de pensii

Politicile discriminatorii de pensionare abuzivă și de suprimare/reducere a pensiilor în cazul unor scriitori și artiști indezirabili din punct de vedere politic (sau care nu cedau șantajului) s-au perpetuat pe parcursul întregului deceniu șase. Există încă din 30 septembrie 1940 un precedent inaugurat de guvernarea național-legionară, printr-o lege punitivă și arbitrară vizând învățământul superior, care stipula pensionarea, din oficiu, a profesorilor care împliniseră vârsta de 65 de ani, în

1. Bogdan Murgescu, *op. cit.*, pp. 330–331.

2. Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață*, Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, p. 189.

3. Ovidiu Bozgan, „Învățământul superior. Putere și Universitate în România anilor 1940–1947“, în *Istoria românilor*, vol. IX, *România în*